

tık ebediyen birbirlerine haram olur. Bunda, liân işleminden sonra eşlerin birbirlerine olan güven duygusunun ve karşılıklı saygının yok olmasının payı vardır. Liân nesebin reddini de içeriyorsa liânlâ birlikte söz konusu çocuğun kocayla neseb bağı kesilir; sadece annesine bağlanır. Bu durumda çocukla nesebini reddeden baba arasında mirasçılık, nafaka yükümlülüğü ilişkileri sona ermekteyse de aile, yargılama ve ceza hukuku açısından bazı ilişkiler devam etmektedir. Meselâ liân yaparak nesebini reddettiği çocukla onu reddeden baba ve onun yakınları arasında kan, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığından doğan evlilik engelleri geçerliliğini korur. Bu ihtiyat, bir gün liân yapanın yalan söylediğini itiraf etmesi ve tekrar neseb ilişkisinin kurulması ihtimaline dayanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Talâk", 30; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, V, 104-121; Kâsânî, *Bedâ'i'*, III, 237-248; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 95-101; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47-95; Şevkânî, *Neylû'l-levâtâr*, VI, 299-312; M. Mustafa Şelebî, *Ahkâmü'l-üsrê fi'l-İslâm*, Beyrut 1397/1977, s. 219-220, 597-605; Ahmed Fethî Behnesî, *es-Siyâsetü'l-cinâ'iyye fi ş-şer'i'atü'l-İslâmiyye*, Kahire 1403/1983, s. 422-429; M. Ebû Zehre, *el-Ukûbe*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 113-122; K. N. Ahmad, *Muslim Law of Divorce*, New Delhi 1984, s. 452-499; J. Schacht, "Li'an", *EP* (İng.), V, 730-732; "Li'an", *Mu.F.* XXV, 246-267.

M. AKİF AYDIN

LIBERYA

Batı Afrika'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA II. TARİH ve İSLÂMİYET

Ekvator çizgisinin yaklaşık 4-8 derece kuzeyinde bulunan Liberya batıdan Sierra Leone, kuzeyden Gine Cumhuriyeti, doğudan Fildişi Sahili ve güneyden Atlas Okyanusu ile çevrilidir. Yüzölçümü 99.065 km², nüfusu 3.288.198 (2002), başşehri Monrovia (2003 tah. 550.200), diğer önemli şehirleri Zwedru (35.000), Bunchanan (27.000), Yekepa (23.000) ve Harper'dir (20.000). Çok partili bir başkanlık rejimiyle yönetilir; yürütmeyi devlet başkanı, yasamayı temsilciler meclisiyle senatodan oluşan millî meclis temsil eder.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Atlas Okyanusu kıyısında 570 km. boyunca uzanan ülke içeriye 250 km. kadar sokulmuştur. 50 kilometreyi bulan düz kıyı şeridi bataklıklar, su birikintileri ve

gür bitkilerle kaplıdır. Kıyı şeridinden sonra arazi yavaş yavaş yükselir ve kuzeydeki Nimba dağında 1752 metreye ulaşır. Ülkenin iklimi sıcak ve yağışlıdır. Yağmur-lar daha çok yaz aylarında görülür. Monrovia çevresinde 4650 mm. olan ortalama yıllık yağış iç kesimlerde 2240 milimetreye kadar düşer. Yıllık sıcaklık ortalaması 27 derece civarındadır. Bu iklim şartları bitki örtüsünün gür ve zengin olmasını sağlamıştır. Genellikle birbirine paralel biçimde akan çok sayıdaki ırmağın başlıcaları Mano, Lofa, Cavalla, St. Paul, Mani ve Sangwin'dir; bunlar bol su taşımakla birlikte ulaşımaya elverişli değildir.

Nüfusu Amerika Birleşik Devletleri'nden geri gelen zenciler (aş. bk.), yerli kabileler, Liberyalı olmayan Afrikalılar, Hintli, Pakistanlı ve Lübnanlı tüccarlarla çoğu Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı Batılılar'dan oluşmuştur. Çeşitli kabilelere mensup yerli halkın başlıcaları, ülkenin orta bölgesinde ve özellikle Bong Country'de yaşayan Kpelleler ile Bunchanan civarında toplanmış olan Bassalar, Krular ve Vailer'dir. Resmî dil İngilizce'dir; bunun yanında çok sayıda mahallî dil konuşulur. Nüfusun çoğu animist olup müslümanların oranı % 30, hristiyanlarınki % 10 civarındadır.

Ekonomi tarım ve madencilığe dayanır. Kauçuk, kahve, kakao, kola, palmiye yağı, şeker kamışı, pamuk, yer fıstığı, pirinç ve manyok başlıca ticarî tarım ürünleridir. Balıkçılık ve ormancılığın da ekonomiye katkısı önemlidir. Liberya dünyanın önde gelen demir cevheri üreticilerinden biridir ve demir cevheri Bomi tepeleri ile Nimba dağından çıkarılır. II. Dünya Savaşı yıllarında bulunan cevher halen Liberian-American-Swedish Minerals Co. tarafından işletilmektedir. Liberya'nın kendi ticaret filosu yoksa da limanlarına gemi kayıt ücretini son derece düşük tutması ve işletmecilerle büyük kolaylıklar tanıması, kayıtlı gemi tonajı bakımından dünyada ön sıralarda yer almasına yol açmıştır. 490 km. (1990) uzunluğundaki demiryolu maden taşımacılığı amacıyla inşa edilmiştir. 8064 kilometreyi (1987) bulan karayollarının bir kısmı bozuktur. Ülkenin tek üniversitesi Monrovia'dadır; bunun dışında kiliseye bağlı yüksek öğrenim kurumları bulunmaktadır.

II. TARİH ve İSLÂMİYET

Liberya topraklarının önemli bir bölümü, insan topluluklarının yerleşmesine elverişli olmadığından ülke tarihinde pek etkin bir rol oynamamıştır. Buraya ilk de-

fa XI. yüzyılın başlarında Nijer havzasında yaşayan halklardan bazı grupların gelip yerleştikleri sanılmaktadır. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupalı denizciler ve tüccarlar kıyılara sık sık uğramışlarsa da tabiat şartlarının zorluğu sebebiyle karaya çıkıp yerleşme cesareti gösterememişlerdir.

Ülkeye İslâmiyet'in girmesi Batı Afrika'daki diğer ülkelere göre daha geç olmuş ve biri Yukarı Nijer'den iç kesimlere gelen göçmenler, diğeri özellikle XVIII. yüzyılda Futa Calon'dan kıyı kesimine gelen tüccarlar tarafından iki ayrı yoldan gerçekleştirilmiştir. XVI. yüzyılın erken dönemlerinde Gine'nin Kankan şehriden müslümanlar ülkenin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerine yerleşerek İslâm'ı yaymaya başladılar; Senegal'deki cihad hareketlerinin de buna büyük katkısı oldu. XVII. yüzyılın sonlarına doğru Mali'nin Mâsinâ bölgesinden gelen Fülânîler sahile kadar ilerleyerek buradaki toplulukların İslâm'la tanışmasını sağladılar. XIX. yüzyıl başlarında Vai, Mandeng, Mande ve Gola kabileleri arasında İslâmiyet sınırlı da olsa yayılmış durumdaydı. Bugün ülke düzeyinde yüzden fazla cami bulunmaktadır. Müslümanların çoğu başşehir Monrovia ile önemli liman şehri Robertsport'ta toplanmıştır.

Liberya'daki müslümanların başlıca kuruluşu 1974 yılında bir araya gelen The Council of the Muslim Community, The Muslim Congress of Liberia, The Muslim League of Salefiya ve The Liberia Muslim Union gibi daha küçük teşkilâtların oluşturduğu The National Muslim Council of Liberia'dır. Hükümet tarafından resmen tanınmış olan bu kuruluşun başlıca amaçları şunlardır: İrk ve rengine bakmaksızın Liberya'daki müslümanlar arasında kardeşliği güçlendirme, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu geliştirme, milletlerarası kuruluşlarla bağları kuvvetlendirme, İslâm kültürünü yayma; müslüman çocuklarının her seviyede eğitim ve öğretimine önem verme, müslümanların ekonomik durumlarını iyileştirme ve ülkede İslâm'ı yaymaya çalışma. Ülkedeki müslümanların çoğu Sünnî-Mâlikî olmakla birlikte Bahâî ve Ahmedîler de (Kâdiyânî) vardır. The National Muslim Council of Liberia hükümetten İslâmî eğitim yapacak kırk beş okul açma izni almış ve kendisine bağlı olarak faaliyet gösteren çeşitli ilkokullarla Kakata, Robertsport gibi şehirlerde birer lise açmıştır. Eğitimin kısmen Arapça, kısmen İngilizce yapıldığı

bu okullarda müslüman çocuklarının İslâmî eğitimine sınırlı da olsa bir katkı sağlanmakta, ancak asıl İslâmî eğitim camilerde verilmektedir.

Liberya, XIX. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan köleliğin kaldırılmasına yönelik çalışmaların sonucunda ortaya çıkan bir devlettir. 1816'da kurulmuş olan The American Colonization Society adlı örgüt, köleliğin henüz yasaklanmamasına rağmen sayıları gittikçe artan âzatl köleleri Afrika'ya geri göndermek amacıyla faaliyete geçti ve 1822'de 181 kişilik ilk Amerikalı zenciler grubunu Cape Mesurado sahil kesimine yerleştirmeyi başardı. Bu ilk yerleşme bölgesine "liberty" (özgürlük) kelimesinden hareketle Liberya, burada teşekkül eden şehre de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı James Monroe'ya izâfeten Monrovia adı verildi. Örgüt daha sonra kıyı boyunca Monrovia'nın güneydoğusuna doğru başka merkezler de kurdu. 26 Temmuz 1847 tarihinde ilân edilen Liberya Cumhuriyeti 1857'de, Palmas Burnu yakınındaki aynı şekilde oluşturulan âzatl köle bölgesi Maryland ile birleştirildi. Önceleri Liberya'ya Amerika'daki bütün zencilerin gelip yerleşeceği umuluyordu; fakat bu gerçekleşmedi ve buraya 1920'lere kadar sadece 20.000 civarında göçmen yerleşti. Ayrıca Amerika'dan gelenlerin yerli kabilelerle kaynaşması mümkün olmadı; bu zenciler Batılı sömürgeciler gibi yerli zenciler üzerinde otorite kurdular ve arazilerini ellerinden aldılar. Afrika'nın hızla sömürgeleştirildiği bir dönemde Liberya'nın bağımsızlığını koruyabilmesi de kolay olmadı, ülkenin bir kısım toprakları İngiltere ve Fransa tarafından işgal edildi; günümüzdeki sınırlar son şekliyle ancak 1910 yılında belirlenebildi.

Afrika'nın ilk tek partili ülkesi olan Liberya'da 1869'da Amerikalı göçmenlerce kurulan True Whigs Party 1871'den itibaren bir asırdan çok iktidarda kaldı. 1871'den 1925'e kadar özellikle İngiltere'nin etkisi hissedilen Liberya'da daha çok Avrupa şirketleri faaliyet gösterdi. Ancak Amerikan Firestone Tire and Rubber Company'nin 1926'da hükümetten kopardığı bir dizi tâvizle ülkeye gelmesi Avrupalıların etkisini sona erdirdi. Bu şirket Liberya'yı Amerika Birleşik Devletleri için büyük bir lastik üretim bölgesi haline getirdi. II. Dünya Savaşı sırasında ülkedeki kauçuk ağacı dikiminin artması ve limanlarının Amerika ile Asya arasındaki ulaşımında önemli rol oynaması Liberya'nın

Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşmasını sağladı. 1942'de iki devlet arasında imzalanan bir savunma antlaşmasından sonra Amerikan birlikleri ülkeye geldi. Liberya ordusunun eğitimi Amerikalı subaylara bırakılırken Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin finanse ettiği modern liman, karayolları, havaalanı ve santral gibi tesislerin inşası da Amerikan şirketlerine verildi; arkasından yeni seçilen devlet başkanı William S. Tubman müttefiklerin safında yer alan Liberya'nın 27 Ocak 1944'te savaşa girdiğini açıkladı.

1944'ten 1971'e kadar aralıksız devlet başkanlığı yapan Tubman, izlediği "birleşme" ve "açık kapı" siyasetleriyle bir yandan Amerika'dan gelen zencilerle yerliler arasındaki ayırımı ortadan kaldırarak kaynaşmalarını hedeflerken bir yandan da yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye önem verdi. Bu arada bazı Amerikan şirketlerine işletme imtiyazları tanıması ülke ekonomisini Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisi altına soktu ve bu durum yerli halkın aleyhine bir sonuç doğurdu. Başkan Tubman'ın ölümünden sonra yerine geçen William R. Tolbert genelde onun politikasını sürdürdü ve dünya piyasalarında kauçuk ve demir fiyatlarının düşmesi sebebiyle sarsılan ülke ekonomisini dışarıdan sağladığı borçla ayakta tutmaya çalıştı. Ancak ülkede özellikle Amerikalı zencilerin hegemonyasından kaynaklanan büyük bir huzursuzluk ve yer yer ayaklanmalar başladı. Sonuçta ordu müdahale etti (12 Nisan 1980) ve iktidar, başçavuş Samuel K. Doe başkanlığında astsubaylarla erlerden oluşan The People's Redemption Council'in eline geçti. Bu olay, Amerikan kökenli Liberyalılar'ın ülke kurulduğundan beri devam eden egemenliğinin sonu oldu. Konseyce hazırlanan yeni anayasa Temmuz 1984'te kabul edildi ve Ekim 1985'teki seçimlerde Doe devlet başkanlığına seçildi. Doe giderek kötüleşen ekonomiyi düzlüğe çıkaramadı; özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nden alınan borçlar ülke ekonomisini zor durumda bıraktı. Bazı maden ocaklarının ve kauçuk dikili alanların kapatılmasıyla işsiz kalan kitlelerin memnuniyetsizliği yoğun gösterilere yol açtı. 1980'li yılların sonlarına doğru iktidara karşı muhalefet giderek güçlendi ve Ocak 1990'da ülkenin kuzeydoğusunda silâhlı çatışmalar başladı. Kabile savaşlarına dönüşen çatışmalar sebebiyle 500.000'e yakın Liberyalı komşu ülkelere sığındı; Batı Afrika Devletleri Ekonomik Örgütü'ne bağlı olarak kurulan barış gücü çatışmaları önleyemedi.

İsyancılar Prince Y. Johnson'un taraf-tarları 9 Eylül 1990'da Doe'yu öldürünce ülke tam bir kaosa sürüklendi. Şubat 1991'de ateşkes ilân edilerek ulusal bir konferans düzenlendi ve Amos Sawyer geçici cumhurbaşkanı seçildi. Fakat bu defa da Sawyer, Johnson ve diğer isyancı grubun lideri Charles Taylor arasında iktidar mücadelesi başladı. Yedi yıl boyunca süren iç çatışma 1996'da sona erdi, başkanlık ve meclis seçimleri yapılarak ülkeye sükûnet sağlandı.

BİBLİYOGRAFYA :

J. D. Page, *A History of West Africa*, Cambridge 1969, s. 120-121; E. Sik, *The History of Black Africa* (trc. S. Simon), Budapest 1974, III, 141-144; Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 295-304; C. Clapham, "Liberia", *Africa South of The Sahara* 1988, London 1987, s. 590-607; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1984, s. 107, 179-180; Seyyid Abdülmeccid Bekir, *el-Ekalliyâtü'l-müslime fi İfrîkiyâ*, Mekke 1985, s. 286-294; R. Hallett, *Africa Since 1875*, New Delhi 1989, s. 402-404; Aydoğan Köksal, *Afrika, Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 215-219; T. W. Shick, "A Quantitative Analysis of Liberian Colonization From 1820. to 1943 With Special Reference to Mortality", *JAfr.H*, XII/1 (1971), s. 49-59; D. N. Syfert, "The Liberian Coasting Trade, 1822-1900", a.e., XVIII/2 (1977), s. 217-235; "Muslims in Liberia", *JIMMA*, XII/1 (1991), s. 274-277; R. Cornevin, "Liberia", *ELP* (Fr.), V, 758-759.

DAVUT DURSUN

LİBREVİLLE

Batı Afrika ülkelerinden
Gabon'un başşehri
(bk. GABON).

LİBYA

(ليبيا)

Kuzey Afrika'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Kapladığı alan bakımından Afrika'nın Sudan, Cezayir ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden sonra dördüncü büyük ülkesidir. Kuzeybatıda Tunus, batıda Cezayir, güneyde Nijer ve Çad, güneydoğuda Sudan, doğuda Mısır ile komşu olan, kuzeyde Akdeniz'le kıyısı bulunan Libya'nın resmî adı el-Cemâhîriyyetü'l-Arabiyyetü'l-Lîbiyyetü's-ş-ş-a'biyyetü'l-iştirâkiyyetü'l-uzmâ (Büyük Libya Arap Halk Sosyalist Cemâhîriyesi), yüzölçümü 1.759.540 km², nüfusu 7.250.800'dür (2003 tah.).